

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

«ՍՍ.ՍՆԱՅ ԾՌՆԵՐ» — Խմբագրեց Պրոֆ Մ. Արեղեան, աշխատակցութեամբ Կարապետ Մելիք Օհանջանեանի. Երեւան, 1936 թ.

Երեւանում ձեռնարկել են հայ ժողովրդական վէպի հրատարակութեան: Արդէն լոյս է տեսել ծրագրած երկու հատորից առաջինը, որ նւիրած է Սասնոյ ժողովրդական վէպին, որը յայտնի է «Սասնայ ծռեր» անունով: Ստար մի հատոր է այդ, 1200 էջից բաղկացած, որի մէջ տեղ են գտել 25 տարբերակ: Դրանցից հինգը գրի են առնւած վերջին տարիներում, մնացածը՝ նախնայապիտանական շրջանում:

Սասնոյ վէպը հայ հասարակութեանը առաջին անգամ ծանօթացրել է Գարեգին վարդ. Սրամատեանը, որ 1874 թ-ին լոյս ընծայած իր *Գրոց ու Բրոց* ժողովածուի մէջ հրատարակել է այդ վէպի մի տարբերակը, «Սասունցի Դաւիթ կամ Մհերի դուռ» անունով: Սրբաւնձատեանցի գործը ակագին սպաւորութիւն թողեց այն ժամանակայ գրագէտ ու ընթերցող հայ հասարակութեան վերա ու յարուցեց նրա մէջ մեծ հետաքրքրութիւն դէպի հայ ժողովրդական վէպը ու, մասնաւորապէս, դէպի Սասնոյ վէպը: Արդիւնքն եղաւ այն, որ մէկը միւսի յետեւից սկսան լոյս տեսնել այդ վէպի մի շարք մօր տարբերակներ, որոնք եւ տեղ են գտել Երեւանի այս ժողովածուի մէջ: Թւում է, թէ գարմամալի մի պատահականութեան պիտի վերագրել, որ Գարեգին վարդ. Սրամատեանցի գրի առած տարբերակը տեղ չի գտնուել այս հատորի մէջ:

Ժողովածուի խմբագիր Մ. Արեղեանի

եւ նրա աշխատակից Կ. Մելիք Օհանջանեանի անունները հանդիսանում են ամենալաւ երաշխիքները հատորի մէջ տեղ գտած բնագրերի ձեռնհաս ու բարեխիղճ խմբագրութեան: Եւ իբրօք, բոլոր տարբերակներն էլ, թէ դասաւորութեան եւ թէ բնագրերի արտաքին կարգաւորման տեսակետից հրատարակւած են օրինակելի կերպով: Պ. Մ. Արեղեանը, որ վաղուց է ինչ գրադոււմ է ժողովրդական վէպով, կարողացել է գգաւ ու ըմբռնել այն տաղաչափութիւնը, որ գործ են ածում պատմողները եւ ոտանաւորի ձեւով է տպագրել այն բոլոր բնագրերը, որոնք գրի առնողների կողմից շարադրւած են մեծ մասամբ արձակով:

Տարբերակների բնագրերի հրատարակութեան նկատմամբ մէկ դիտողութիւն կարելի է անել: Նրանց մէջ չի կիրառւած միատեսակ ուղղագրութիւն: Երբեք բացիները պահել են, մի քանի թերեւ շտկումներով, այն ուղղագրութիւնը, ինչ որ գործ է ածել գրի առնողը: Այդ պատճառով էլ յաճախ միեւնոյն բառը տպւած է տարբեր տառադարձութեամբ: Հրտարակիչները այդ չէին կարող չի նկատել, քանի որ այն ուղղագրութիւնը, որ գործ է ածել նրանցից մէկը՝ Կ. Մելիք Օհանջանեանը իր գրի առած 6 տարբերակների մէջ, հետեւողականօրէն միատեսակ է եւ համապատասխանում է սասունցիների բարբառի այն հնչիւնաբանութեան (ֆոնետիկա), որ որոշել ու սահմանել են խմբագիրները: Հասկանա-

լի է, ի հարկէ, որ ժողովածուի մէջ տեղ գտած բոլոր նիւթերի նկատմամբ միատեսակ ուղղագրութեան կիրարկումը կը պահանջէր ահագին աշխատանք, ու ժամանակ եւ, ըստ երեւոյթիմ, դրա անաշ է, որ կանգ են առել խմբագիրները:

Բնագրերի դասաւորութիւնը կատարել է ըստ առանձին պատմաժամանակների բովանդակութեան, ընդ որում խմբագիրները կարգը որոշելիս առաջնորդել են այն բանով, թէ երբեք սերունդներից՝ Սահասար, Սահասարի որդի Դաւիթ եւ սրա որդի Մհեր՝ ո՞ր մէկին են պատկանում գլխաւոր հերոսները, որոնց շուրջը եւ խմբում են սրանց հետ ազգակցական կապեր ունեցող միւս գործող անձները:

Հատորին կցւած է մի կարմ, բայց վերին աստիճանի բովանդակալից ներածութիւն, որի մէջ նախեւառաջ բերւած են այն պատմական դէպքերը, որոնք այս կամ այն ձեւով իրենց արտայայտութիւնն են գտել Սահմայ վէպի մէջ եւ ապա վերամշակւած են վիպական խմբակցութիւնների այն առանձին տիպերը, որոնք հանդէս են գալիս յիշեալ պատմաժամանակների մէջ:

Ժողովածուի մէջ տեղ գտած տարբերակների մանրամասն ուսումնասիրութիւնը կատարւելու է երկրորդ հատորով: Այդ հատորը, որ այժմ պատրաստւում է հրատարակութեան համար, Մ. Արեղեանի մէկ անգամ արդէն լոյս ընծայած «Հայ Ժողովրդական Վէպը» գրքի վերամշակութիւնն է լինելու:

Ներածութեան մէջ բերւած են նաեւ Մ. Արեղեանի կողմից մշակւած օրէնքներն այն տաղաչափութեան, որ գործ են ածում պատմողները: Յետոյ կայ աշխարհագրական մի ակնարկ այն մասին, թէ հնում ո՞րտեղ են գտնուել Մովսէս, Շատալիս, Սպարակերտ, Գաւաշ եւ Հայոց Զոր պատմական վայրերը: Ներածութիւնը վերջանում է յիշեալ գաւառ-

ների բարբառների հնչեւաբանական եւ քերականական առանձնատկութիւններին ուղիւստ մի կարմ յօդւածով: Խմբագիրներն առիթ են ունեցել գետն-դիւր ժողովածուի մէջ միեւնոյն պատմողի կողմից արւած 2 տարբերակներ, որոնցից երկրորդը գրի է առնել առաջինից վեց տարի յետոյ: Տարբերութիւնը դրանց մէջ զգալի չափով աչքի է զարնում: Այս պարագան շատ կարեւոր է այն տեսակէտից, որ նա հնարաւորութիւն է տալիս մեզ գաղափար կազմելու այն փոփոխութիւնների մասին, որ տեղի է ունենում ժողովրդական վէպի բովանդակութեան մէջ, սերնդից սերունդ փոխանցւելիս:

«Սահմայ ծոներ» գրքի մէջ գետնւած է պատարժան խմբագրի՝ Մ. Արեղեանի դիմանկարը եւ 18 նկարներ առանձին էջերի վրա: Սրանց մի մասը Հայաստանի պատմական յուշարձանների նկարներ են, իսկ մնացածները՝ վէպի այր եւ կին պատմողների դիմանկարները: Այս վերջինների մէջ աչքի են ընկնում պատմող Մ. Յարութիւնեանի մի նկարը, որ զբոսն է մատիտով նկարիչ Մ. Սարեանը եւ Աւօ Զաքեսանի վերին աստիճանի հետաքրքրական դիմանկարը, որ պատկերացնում է նրան վէպը երգասելու ժամանակ: Հատորի զարդն է կազմում տեղական տարազ հագած Նախօ քեռու (Մովսէսի) գունաւոր մի հոյակապ նկարը, որ պատկանում է հանգուցեալ նկարիչ Վարդգէս Սուրենեանի վրձինին: Նախօ քեռու այն պատմողն է, որից Մանուկ Արեղեանը գրի է առել Դաւիթ եւ Մհեր վէպը: Բնագրի մէջ տեղ զբոսած բազմաթիւ զարդանկարները, որոնք պատկանում են նկարիչ Կոչոյեանին, շատ գեղեցիկ են:

Հայ բանասիրտութեան համար վերին աստիճանի արժեքաւոր ու շահեկան այս հատորի հրատարակութիւնը կատարւած է անբերի:

Յ. ԶԱԻՐՆԱՆ